
Asztrológia és politika I. Miksa császár udvarában

2015 végén jelent meg egy régóta várt asztrológiatörténeti monográfia, *Darin Haytonnak*, a pennsylvaniai Haverford College oktatójának *The Crown and the Cosmos. Astrology and the Politics of Maximilian I* című könyve. A mű első fejezetének vázlatát a szerző „kedvcsináló” gyanánt már évekkel korábban elérhetővé tette az interneten. Hayton neve a hazai közönség számára is ismerős lehet, hiszen 2007-es és 2010-es tanulmányában¹ a lengyel Marcin Bylicának, Mátyás király udvari asztrológusának pályafutását és üstökös-értelmezéseit mutatta be.

A jelen kötet témaválasztása egyáltalán nem meglepő, hiszen Hayton már 1994-es doktori disszertációjában² is a bécsi egyetemen I. Miksa császár uralkodása alatt működő asztrológusokkal foglalkozott, és későbbi asztrológiatörténeti tanulmányai (a két Bylica-cikk kivételével) is ezt a témát járták körül. Hayton jelen monográfiában erősen épít korábbi írásaira,³ melyeket bedolgozott a mű egyes fejezeteibe. Ez a gyakorlat koránt sem példátlan: Hayton művével címadása és témája alapján is rokonítható *Monica Azzolini The Duke and the Stars. Astrology and Politics in Renaissance Milan* című 2013-as monográfiája,⁴ melynek fejezeteit a szerző korábbi tanulmányai alkotják.

1 Darin Hayton: Martin Bylica at the Court of Matthias Corvinus: Astrology and Politics in Renaissance Hungary. *Centaurus* Volume 49, Issue 3 (2007) 185–198., Darin Hayton: Expertise ex Stellis. Comets, Horoscopes and Politics in Renaissance Hungary. *Osiris* 25. (2010) 27–45.

2 Darin Hayton: Astrologers and astrology in Vienna during the era of emperor Maximilian I. (1493–1519) (PhD diss., University of Notre Dame, 1994)

3 Darin Hayton: Joseph Grünpeck's Astrological Explanation of the French Disease. In: Kevin Siena ed.: *Responding to Sexual Disease in Early Modern Europe*. Toronto : CRRS, 2005. 81–103., Darin Hayton: Astrology as Political Propaganda: Humanist Responses to the Turkish Threat in Early-Sixteenth-Century Vienna. *Austrian History Yearbook* 38. (2007) 61–91., Darin Hayton: Instruments and Demonstrations in the Astrological Curriculum. Evidence from the University of Vienna, 1500–1530. *Studies in History and Philosophy of Science Part C* 41 (2010) 125–134.

4 Monica Azzolini: *The Duke and the Stars. Astrology and Politics in Renaissance Milan*. Cambridge, Mass. [etc.] : Harvard Univ. Press, 2013. (I Tatti Studies in Italian Renaissance History)

A könyvben Hayton bemutatja, hogyan patronálta Miksa tudatosan a bécsi egyetemet, és csábított tanárokat az intézménybe az ingolstadti egyetemről Konrad Celtis személyének segítségével. Így érkezett Bécsbe Johannes Stabius (?–1522) és Andreas Stiborius (1464 k.–1515), majd nem sokkal később tanítványuk, a Collimitius néven is ismert Georg Tannstetter (1482–1535). Ők, illetve Tannstetter tanítványa, Andreas Perlach (1490–1551) a bécsi egyetem XV. századi, Johannes Gmunden, Georg von Peurbach és Regiomontanus által képviselt csillagászati hagyományainak folytatói. Közös bennük, hogy mindannyian Miksának, illetve Ferdinándnak dedikálták műveiket, az ő támogatásukat keresték. Hayton vizsgálata során a négy említett asztrológus és a Miksa császár titkára, Joseph Grünpeck (1473 k.–1530 u.) által írt, elsősorban gyakorlat-orientált művekre koncentrált: röpiratokra, egyetemi jegyzetekre, papírból készült csillagászati műszerekre, éves jóslatokra és efemeridákra. Az olvasó nemcsak ezeknek a kevésbé ismert asztrológus-csillagászoknak a munkásságával ismerkedhet meg, hanem a műveik fennmaradt példányait díszítő lapszéli jegyzeteken keresztül betekintést nyerhet abba is, hogy a XVI. század elején a művelt közönség mit, miért és hogyan olvasott. Hayton tudatosan törekszik ezeknek a forrásoknak a kiaknázására.

A szerző az előszóban kritikával illeti azokat a történészeket, akik a történeti asztrológia dokumentumait a politikai környezettől elkülönítve vizsgálják. Hayton ennek megfelelően az említett bécsi asztrológusok műveit Miksa politikai céljainak és propagandájának tükrében értelmezi, és tudatosan csatlakozik a kora újkori uralkodók propagandáját vizsgáló szerzők (*Peter Burke, Larry Silver, Karl Vocelka*) munkásságához, amit kiválóan ismer. A mű fő állítása röviden megfogalmazható, és ugyanaz, amit már a *Bylica iudicium*ait vizsgáló tanulmányai is sugalltak: az uralkodó és az asztrológus-csillagász között olyan, mindkét fél számára előnyös együttműködés jött létre, melynek során az asztrológus elismerést kapott a szaktudásáért, és ezért cserébe a propaganda-gépezet elemeként írásaival az uralkodó politikai céljait támogatta. Ugyanakkor a vizsgált asztrológiai művek technikai, matematikai aspektusai kívül esnek a szerző érdeklődésén, erről az olvasó semmit nem tud meg.

Hayton stílusának másik jellegzetessége, hogy a forrásokban rejlő ellentmondásokat és problémákat következetesen elrejt az olvasó elől. Ezekkel még a történész olvasó is csak akkor szembesül, ha maga is megvizsgálja a forrásokat. Ennek egyik magyarázata az a feltételezés lehetne, hogy Hayton a könyvet az érdeklődő nagyközönségnek szánta. Ám számos esetben olyan információkat nem ad meg az olvasónak, amire pontosan egy kívüllállónak

lenne szüksége. Például nem említi meg, hogy „Almansor” nem egy asztrológus neve, hanem a XI. századi kalifáé, akinek az aforizmagyűjteményt ajánlották. A *Centiloquium* néven ismert másik aforizmagyűjteményről végig úgy ír, mintha az valóban Ptolemaiosz munkája lenne, pedig a számos problémát felvető forrással foglalkozó szakirodalom abban az egy tényben egyetért, hogy nem Ptolemaiosz eredeti művével van dolgunk. Ezenkívül az asztrológus „Haly” nevét anélkül használja, hogy elárulná az olvasónak, hogy a három azonos néven ismert arab asztrológus (’Alī ibn Ahmad al-’Imrānī al-Mausilī, Alī ibn abī al-Rijāl, ’Alī ibn Ridwān) közül melyikről is van szó. A szerző kiválóan ismeri a szakirodalmat, így ezekkel a tényekkel tisztában kell lennie. A szakterület ismerői számára ezek közhelyek, de a nem történész olvasót megzavarhatja a magyarázatok hiánya. Hayton elsődleges célja tehát az, hogy ellentmondásoktól mentes, olvasmányos narratívát, könnyen érthető szöveget adjon az olvasó kezébe, és ez maradéktalanul sikerül is neki. Ugyanakkor éppen ezért a mű struktúrája és érvelése kiszámítható és megjósolható; semmilyen meglepetést nem tartogat.

Az olvasmányosra csiszolt szöveg azonban nem csak hátrány lehet: Hayton ugyanis elkerült több olyan problémát, amivel számos korábbi szerzőnek nem sikerült megbirkóznia. Élvezetes és koherens asztrológia-történeti monográfiát írni ugyanis nem is annyira könnyű. Laura Ackerman Smoller *History, Prophecy, and the Stars. The Christian Astrology of Pierre D’Ailly, 1350–1420* című könyvében⁵ például gyakran bocsátkozik ismétlésekbe. Anthony Grafton *Cardano’s Cosmos. The Worlds and Works of a Renaissance Astrologer* című monográfiája⁶ kifejezetten vontatottta sikerült, Steven Vanden Broecke *The Limits of Influence. Pico, Louvain, and the Crisis of Renaissance Astrology* című műve⁷ pedig annyira inkoherens, hogy az egymást követő fejezetek önálló tanulmányként is megállnák a helyüket. Hayton könyve ebből a szempontból üdítő kivétel a nehezen olvasható asztrológiatörténeti monográfiák sorában.

A könyv témája felkínálja a magyar udvar viszonyaival történő összehasonlítás lehetőségét. Egyrészt Miksa és a bécsi egyetem oktatóinak kapcsolata azt bizonyítja, amire a középkori magyar történelem sajnálatos módon nem kínál példát: hogy az uralkodónak megéri támogatnia az egyetemet, ha másért nem, hát azért, mert az indirekt módon politikai céljait szolgálhatja.

5 Laura Ackerman Smoller: *History, Prophecy, and the Stars. The Christian Astrology of Pierre D’Ailly, 1350–1420*. Princeton : Princeton University Press, 1994.

6 Anthony Grafton: *Cardano’s Cosmos. The Worlds and Works of a Renaissance Astrologer*. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1999.

7 Steven Vanden Broecke: *The Limits of Influence. Pico, Louvain, and the Crisis of Renaissance Astrology*. Leiden : Brill, 2003. (Medieval and Early Modern Science; 4.)

A másik figyelemre méltó szempont az asztrológia iránti érdeklődés alakulásának ellenkező irányú tendenciája: a Habsburgok udvarában felemelkedőben volt a diszciplína csillaga, ezzel szemben Ulászló, aki megörökölte Mátyás könyvtárát, műszereit és asztrológusát, nem mutatott iránta érdeklődést. Mindezt nem a mai kor szemszögéből kell megítélnünk: az asztrológia (a területet ért támadások ellenére) a XV–XVI. században még elfogadott természettudományos módszernek számított, és szoros kapcsolatban állt a csillagászáttal és a matematikával.

A fenti kritikus megjegyzések ellenére az olvasó egy szakirodalmi és forrásbázisát tekintve teljesen megalapozott, informatív és tanulságos művet vehet kézbe, mely minden bizonnyal ugyanúgy az asztrológiatörténeti szakirodalom mindenki által ismert és idézett tagjává válik majd, mint Smoller, Grafton, Vanden Broecke és Azzolini fent említett művei.

Darin Hayton: *The Crown and the Cosmos. Astrology and the Politics of Maximilian I.* (A korona és a kozmosz. Asztrológia és politika I. Miksa császár udvarában) Pittsburgh, Pa. : Univ. of Pittsburgh Press, cop. 2015. 312 o.

Veszprémy Márton